

ADVIES NR. 4

Uw regels zijn de onze niet ...

Ethisch omgaan met grenzen en begeleidingsafspraken

INLEIDING.....	1
DEEL 1: ENKELE MAATSCHAPPELIJKE TENDENSEN	2
DEEL 2: LEEFREGELS IN DE PRAKTIJK VAN DE HULPVERLENING	3
<i>Cliëntbetrokkenheid en botsing van waarden</i>	<i>3</i>
<i>Concretisering in leefregels</i>	<i>3</i>
<i>Drie modellen</i>	<i>3</i>
<i>Een verbodsmodel</i>	
<i>Een contractmodel</i>	
<i>Een verbindingsmodel</i>	
<i>Belang van de keuze van een model op basis van de eigen zorgvisie</i>	<i>4</i>
DEEL 3: EEN ETHISCH KADER	7
<i>Een ethische commentaar op evoluties in de samenleving</i>	<i>7</i>
<i>Twee soorten ethische regels</i>	<i>8</i>
<i>Educatieve inbedding van ethische (grens)regels in een groei-ethiek</i>	<i>9</i>
DEEL 4: AANBEVELINGEN EN VRAGEN AAN DE PRAKTIJK.....	11
<i>Grensregels</i>	<i>11</i>
<i>Leefregels</i>	<i>12</i>
<i>Individuele afspraken</i>	<i>13</i>
<i>Noodzakelijke afstemming en integratie</i>	<i>13</i>
Bibliografie.....	15

ADVIES NR. 4

Uw regels zijn de onze niet ...

Ethisch omgaan met grenzen en begeleidingsafspraken

INLEIDING

1. De titel van dit vierde advies, 'Uw **regels zijn de onze niet**', verwijst naar de veelzijdige en wederkerige (in verschillende richtingen werkende) spanning tussen voorzieningen en cliënten in het omgaan met leefregels. Cliënten stellen terecht dat er moet rekening gehouden worden met hun 'regels' en wensen. Vanuit de voorzieningen wijst men op het belang van regels om het samenleven mogelijk te maken. Dit heeft onder meer te maken met de spanning tussen een sterk aanbodgerichte traditie en de nieuwe verworvenheden van een vraaggerichte zorg. We worden geconfronteerd met een grote diversiteit aan meningen over de beste keuzes in de zorg, zowel op het vlak van de professionele en pedagogische benadering, als in verband met de achterliggende waardeoriëntaties.

2. Eerder dan in te gaan op de brede problematiek van de grenzen aan de vraaggestuurde of vraaggerichte zorg, vond de Ethische Commissie van het Vlaams Welzijnsverbond om deze thematiek concreter te maken, een aanknopingspunt in de **leefregels** die in de meeste voorzieningen gehanteerd worden.

3. In dit advies willen we niet ingaan op methodiek en pedagogiek, doelgroepspecificiteit of individuele gewoontes in voorzieningen, maar willen we in de eerste plaats een ethisch advies afleveren. We willen een aanzet van antwoord bieden op de vraag hoe op een ethisch verantwoorde manier kan omgegaan worden met het opstellen en gebruiken van leefregels in de praktijk van elke dag in welzijnsvoorzieningen. We zijn er ons van bewust dat deze reflectie vooral van nut is voor (semi-) residentiële voorzieningen, maar zien toch ook een nuttige uitbreiding mogelijk naar alle regels die in kinderopvang gelden en afspraken die in het kader van de omgang met cliënten in ambulante voorzieningen aan bod komen.

4. Tenslotte ervaren we ook een omgekeerde beweging, nl. dat de afspraken kaders, leefregels of huisregels ook een goed aanknopingspunt kunnen bieden om regelmatig stil te staan bij de waarden van waaruit en waartoe we hulp verlenen.

DEEL 1: ENKELE MAATSCHAPPELIJKE TENDENSEN

5. De samenleving is voortdurend in verandering. Er ontstaat een **grote openheid** voor verschillende benaderingen en visies rond steeds meer levensgebieden. Men kan spreken van een **groeïende sociaal-culturele diversiteit**, waarbij niet alleen de culturele maar vooral de sociale verschillen (in brede zin) een belangrijke diversiteitsfactor zijn.
6. De toenemende diversiteit onder mensen gaat gepaard met een grotere ruimte voor de persoonlijke invulling en beleving van het **eigen** levens project. Dit is een verrijking en een verworvenheid die men niet zou wensen terug te draaien. Een volledig voorgestructureerd en van buitenaf opgelegd leef- en waardepatroon behoort dan ook definitief tot het verleden voor zowat iedereen. Alleen de persoon zelf weet in eerste en laatste instantie wat goed voor hem/haar is, tenminste wanneer iemand tot de jaren van verstand is gekomen. In het decreet op de rechtspositie van minderjarigen in de hulpverlening wordt voldoende onderscheidingsvermogen voorondersteld vanaf de leef tijd van 12 jaar, tenzij het tegendeel bewezen wordt. Voor minder wilsbekwame personen stelt zich een specifiek probleem, waaraan in dit decreet geen aandacht werd besteed. Dit komt ook niet expliciet ter sprake in dit advies. Het gaat erom de wettelijke vertegenwoordigers en (eventueel) de vertrouwenspersoon, als degenen die het best kunnen weten wat goed is voor hem of haar systematisch bij de hulpverlening te betrekken zonder ooit volledig de niet-betrokkenheid van de cliënt zelf als evidentie te gaan hanteren.
7. Eén van de gevolgen van deze maatschappelijke veranderingen is dat vrij algemeen verspreide, en vroeger haast niet bevroegde visies rond opvoeding meer en meer in vraag gesteld worden. Bij heel wat opvoedingsverantwoordelijken (ouders, onderwijzers en begeleiders) wordt als gevolg daarvan een **toenemende opvoedingsonzekerheid** gesignaleerd, waardoor de overheid en de hulpverlening zich steeds meer gaat bezig houden met de bijzondere ondersteuning van het opvoedingsproces.
8. Er werd intussen een lange weg afgelegd (waarvan het einde nog niet in zicht is) die de **gelijke persoonsrechten** van ieder mens, evenals zijn rechten als cliënt en/of patiënt op de voorgrond heeft geplaatst. Dit is intussen (althans principieel) zo goed als algemeen aanvaard, ook voor personen met allerlei beperkingen. Volwaardig burgerschap, de verworvenheden van emancipatie en inclusie moeten gelden voor iedereen, zonder onderscheid.
9. Deze visie op gelijkwaardigheid heeft ook de onderlinge **gezagsverhoudingen** in welk kader dan ook kwalitatief diepgaand **veranderd**. Men spreekt van de overgang van bevelsstructuren naar onderhandelingsrelaties of dialoogstructuren. Ook in de opvoeding en in de zorg en hulpverlening worden al te strakke asymmetrische relaties bijgestuurd.
10. Het mag duidelijk zijn dat de hier summier geschetste evoluties vaak van verschillende kanten kunnen belicht worden. Het spreekt vanzelf dat de verworvenheden positief gewaardeerd en de minder positieve evoluties opgewaardeerd moeten worden in een **toekomstgericht perspectief**. Hierbij roepen de groeiende sociaal-culturele diversiteit en de andere geschetste ontwikkelingen duidelijk andere verwachtingen op naar de uitbouwen aanpak van de professionele zorg.

DEEL 2: LEEFREGELS IN DE PRAKTIJK VAN DE HULPVERLENING

11. De hierboven geschetste evoluties hebben uiteraard ook repercussies op de zorg en hulpverlening. Zowel wat de cliëntbetrokkenheid betreft, de botsing van waarden, als naar het opzet en het toepassen van leefregels.

Cliëntbetrokkenheid en botsing van waarden

12. Vanuit een grotere mondigheid en scherpe gevoeligheid voor de eigen verwachtingen is de betrokkenheid van de cliënt bij het hulpverleningsgebeuren fundamenteel veranderd. Zijn positie is versterkt en de cliënt wordt meer en meer tot subject en partner gemaakt in de zorg, die hij in grote mate zelf mee wil en kan sturen. Dit heeft in vele voorzieningen een positieve dynamiek van samenwerking tot stand gebracht.

13. Daarnaast gaan de doelgroepen zich meer en meer organiseren (van plaatselijke actiegroepen over zelfhulpgroepen rond een bepaalde aandoening tot de ganse patiënten en cliëntenrechtenbeweging) en treden ze als (kritische) partner op.

14. Ook de overheid heeft via erkennings- en kwaliteitsnormen de cliënt centraal gesteld in heel het zorg- en hulpverleningssysteem. Dit proces is nog in volle ontwikkeling, maar zorgt er samen met pedagogische en maatschappelijke evoluties voor dat er ook op de werkvloer reeds heel wat aandacht gaat naar participatie van cliënt, gebruiker of cliëntsysteem. (Onder meer via gebruikersraden, e.a.)

15. Meteen wordt ook duidelijk dat de complexiteit om het samenleven in een voorziening in goede banen te leiden, toeneemt en een stuk van zijn evidentiekarakter verliest. De nood aan meer expliciete leefregels en afspraken, zowel collectief als individueel, neemt toe. Hierin moet zowel aandacht en ruimte zijn voor het samenleven in groep en de organiseerbaarheid daarvan, als voor de individuele aanspraken en zorg op maat voor de verschillende cliënten.

16. Het ligt voor de hand dat verwachtingen en/of eisen van elk individu in relatie met zijn omgeving - hoe belangrijk als blijvend referentiepunt ook - niet het enige en altijd doorslaggevend element kunnen zijn in de soms erg concrete afweging rond keuzes in de zorg. Ook al moet een voorziening voldoende ruimte kunnen bieden voor cliënten om vanuit hun behoeften en aspiraties voldoende kansen tot ontplooiing en integratie te krijgen, toch spelen hier ook professionele en ethische aspecten in mee, evenals concrete organisatorische en financiële elementen die de verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van het samenleven als geheel en de continuïteit daarvan mee bepalen.

Concretisering in leefregels

17. Deze dubbele gerichtheid inpassen in leefregels is geen sinecure. Voor velen zullen strakke leefregels altijd op weerstand blijven stuiten. Het is dan ook belangrijk de achtergrond van de leefregels voor iedereen te duiden en een onderscheid te maken tussen verschillende soorten regels.

18. Leefregels zullen enerzijds zo duidelijk mogelijk de ondergrens aangeven, om het samenlevingsgebeuren mogelijk te maken, en daartoe beroep doen op de eigen inzet en verantwoordelijkheid en het geweten van ieder. Anderzijds moeten leefregels ruimte bieden voor een zo goed mogelijk ingroeitraject voor de cliënt: op het eigen ritme en met voldoende kansen tot persoonlijke accenten.

19. Een voorziening is echter meer dan een zo aangepast mogelijke ruimte voor individuele begeleiding van individuen. Een voorziening werkt vanuit een bepaalde visie, uitgedrukt in een missie of opdrachtsverklaring, met bepaalde pedagogische achtergrond en projecten. Zo heeft in residentiële voorzieningen het project van de leefgroepen op zich een belangrijke (hulpverlenende) betekenis in functie van het aanbieden van groeikansen voor de bewoners. Ook in (semi-)ambulante hulpverlening spelen achtergrond, missie van de organisatie en pedagogische opdracht een belangrijke rol. Zelfs wanneer men zich louter dienstverlenend opstelt, blijft men dit doen vanuit een bepaalde visie, met alle consequenties van dien.

20. Bovendien blijft de zorg in de meeste gevallen gericht op het mogelijk maken van een terugkeer naar het natuurlijk milieu. Daar bovenop wil een voorziening ook het perspectief van inschakeling en integratie in de bredere **samenleving** openhouden en bevorderen. Ook de samenleving hanteert waarden en normen, waaraan men niet voorbij kan gaan. De hulpverlening is immers steeds gekaderd binnen en heeft zich te verantwoorden tegenover een concrete samenleving. Daartoe is een minimum aan inzet en loyaliteit nodig van alle betrokkenen.

Drie modellen

21. Uit de bevraging bij een aantal voorzieningen bleek dat er grosso modo drie modellen in omloop zijn. Uiteraard zijn zowel de link met de eigen opdracht en doelgroep als de zorgvisie daarbij als referentie aanwezig.

Een verbodsmodel

22. Vooreerst is er een verbodsmodel, waarin vooral de strikte **grensregels** zijn opgenomen. Deze regels zijn meestal van boven en vooraf opgelegd, zijn niet of weinig bespreekbaar en zijn geen voorwerp van inspraak. De meest cruciaal geachte (pijn)punten van de werking worden er zo eenduidig mogelijk in vastgelegd.

De nadruk ligt op disciplineren, waarbij overtredingen (streng) gesanctioneerd worden (soms tot uitsluiting toe) en dit ook op uniforme wijze. De afspraken daaromtrent, evenals de communicatielijnen, zijn voor ieder duidelijk: zowel voor cliënten, ouders als personeel. Zij worden bij de intake schriftelijk meegedeeld en uitvoerig toegelicht aan alle nieuwkomers en hun omgeving.

Een contractmodel

23. In een contractmodel worden regels in principe vastgelegd op basis van overleg met de betrokkenen. Hoewel hier vaak ook de voornaamste verbodsregels in opgenomen worden, is het vooral de bedoeling om hierin ook **individuele afspraken en/of groepsafspraken** op te nemen. De aldus vastgelegde regels en afspraken worden in een juridische context onderschreven (letterlijk en figuurlijk) door beide partijen. Bovendien houdt dit de mogelijkheid in om afspraken rond wederzijdse rechten en plichten op te nemen, zoals rond evaluatie en bijsturing, duurtijd, beëindiging, eventuele sancties bij niet naleving, controle en klachtenprocedure.

Er dient over gewaakt dat het hier niet om een formaliteit gaat, waar de nieuwkomer geen echte keuze en inspraak bij heeft (eenrichtingsverkeer) en hem iets ter ondertekening voorgelegd wordt dat vooraf en vanuit de voorziening wordt opgelegd. Er dient over gewaakt dat het model van de overeenkomst uiteindelijk niet gehanteerd wordt als een middel waarmee de voorziening zich kan indekken in specifieke probleemsituaties en bij betwistingen of waarmee men de eigen verantwoordelijkheid voor bijvoorbeeld het al dan niet doorgaan van een opname kan afschuiven.

Het contractmodel moet ertoe leiden dat er een basis ontstaat van wederzijdse overeenkomst voor de goede werking van de voorziening en het aangenaam verblijf van de cliënt. Dit kan dus zowel betrekking hebben op collectief vastgelegde regels (o.m. via de gebruikersraad) als op individuele afspraken (vastgelegd in het handelingsplan of in een proces van persoonlijke toekomstplanning). Het overleg over dit soort afspraken is niet alleen kwestie van de voorziening en de cliënt, maar van alle 'stakeholders'.

Een verbindingsmodel

24. Als derde model is er het verbindingsmodel. Hierbij wordt een bredere kijk geboden dan via vastgelegde regels en individuele afspraken mogelijk is. Regels staan hier dienste van het **samenleven** en het zo goed mogelijk rekening houden met verwachtingen van bewoners in dit perspectief. De regels in het verbindingsmodel moeten ervoor zorgen dat de ruimte geboden wordt dat iedereen (cliënt én hulpverlener én voorziening) zijn aandeel en verantwoordelijkheid daarin kan opnemen.

De cultuur en de visie en identiteit van de voorziening komt hierin sterk tot uiting. Het gaat hierbij vooral om 'gezindheidsregels', die veel ruimte voor overleg, inspraak, persoonlijke invulling en

initiatief open laten. Maar tegelijk kadert zich dit in het waardevolle van een traditie. Het is geen louter van buitenaf binnen brengen van waarden, noch uitsluitend resultaat van overleg en onderhandeling, maar komt voort uit en houdt rekening met de ervaring van wat generaties voor ons belangrijk vonden. In deze zin sluit het aan bij een vorm van generatiedenken, zoals dit ook in de contextuele hulpverlening uitgewerkt werd.

We mogen echter niet voorbijgaan aan de gegevenheid dat er, vanuit een ander levensaanvoelen, vaak een breuk optreedt met het verleden. Zowel collectief als individueel. Het binnenbrengen van de waardevolle ervaring uit het verleden (intergenerationaliteit) is niet alleen een opgave voor ouders, maar ook voor voorzieningen, omdat dit soort continuïteit, evenals de voorbeeldwaarde ervan, van groot belang is voor de ontwikkeling van jongeren. Ook Nagy spreekt in zijn generatiedenken over breukmomenten die in verbondenheid kunnen leiden tot de start van een hulpverleningsproces. Tenslotte is deze verbondenheid en de eraan gekoppelde verantwoordelijkheid voor mekaar (wederkerigheid) een belangrijk gegeven uit de zorgethiek. Dit laatste (bvb. streven naar solidair samenleven) is echter niet te verplichten, maar voor te leven ...

Belang van de keuze van een model op basis van de eigen zorgvisie

25. In de praktijk blijkt dat men meestal een op de eigen leest van de voorziening geschoeid model uitwerkt, met elementen uit de drie typologische modellen. Hierin kan een gradatie van minder strikte omschrijving, grotere bespreekbaarheid en soepelheid naar toepassing, inspraak en eigen inbreng van de betrokkenen onderkend worden. In elke vorm van samenleven zijn er heel wat ongeschreven regels en conventies (bvb. de zogenaamde etiketteregels) die vooraf gaan aan geschreven (leef)regels en wetten. Het is belangrijk hiervoor attent te zijn en er oog voor te hebben dat het 'statuut' van de verschillende soorten regels van mekaar verschilt.

26. Dit onderscheid tussen verschillende soorten regels met een ander 'statuut' moet dan ook tot uiting komen in de daaromtrent gemaakte afspraken en de wijze waarop men ermee omgaat en er over communiceert.¹ Het kan interessant zijn een onderscheid te maken tussen grensregels, leefregels en afspraken. **Grensregels** hebben zoals gezegd iets van een absoluut karakter, dat voor iedereen duidelijk moet zijn. Het zijn minimumgrenzen die het samenleven moeten mogelijk maken en waarvan dus niet kan afgeweken worden. In elke voorziening wordt het lijstje van de items die daarvoor zeker in aanmerking komen

¹ In een bepaalde voorziening spreekt men van wetten, regels en afspraken: wetten zijn algemeen geldend voor iedereen, regels worden door de begeleiding opgelegd, maar zijn bespreekbaar, aanpasbaar aan de situatie, en afspraken zijn individueel tussen een jongere en een begeleider.

opgesteld. Zij moeten zo gedetailleerd mogelijk op papier staan en, na goedkeuring, door iedereen correct worden opgevolgd. **Leefregels** zijn veel soepeler en meer open geformuleerd, gericht op een meer voldoening gevend samenleven. Het kan hierbij gaan om geschreven of ongeschreven regels. **Afspraken** zijn meestal individueel in het kader van begeleiding, meer situatie- of persoonsgericht, rekening houdend met een persoonlijk groeiperspectief. Samen met grensregels en algemene leefregels vormen zij een zo geïndividualiseerd mogelijk kader, waarbinnen een cliënt zijn verblijf moet kunnen situeren.

27. Het is niet mogelijk en ook niet wenselijk om al die leefregels erg strak te gaan formuleren. Trouwens, niet alles hoeft in regels te worden neergeschreven en wellicht zelfs niet als ongeschreven regel gehanteerd te worden ... Tenslotte wijzen we ook op de mogelijks contraproductieve bijwerking van een overgereguleerd systeem. Het kan niet de bedoeling zijn om een soort 'wettisch formalisme' te gaan aankweken bij mensen in de zorg. Een doordacht evenwicht zoeken tussen geschreven en ongeschreven, verbods- en leefregels, collectief en individueel geregelde aspecten van de werking, is een permanente opgave voor elke voorziening.

28. Tenslotte wijzen we erop dat het tegenover het chaotische leven en de problemen waarmee iemand geconfronteerd wordt, ook belangrijk kan zijn om in de hulpverlening (onder meer via leefregels) **houvast en structuur te** bieden. Voor gekwetste mensen kan structuur er juist toe bijdragen dat men tot rust kan komen, wat een voorwaarde is om (opnieuw) te kunnen groeien. In eerste instantie kan de hulpverlening misschien de regie moeten overnemen, om deze daarna stelselmatig terug te geven aan de cliënt... Emancipatorisch begeleiden betekent niet 'laissez-faire': zo werkt het de facto niet, er worden sowieso toch grenzen aangegeven, uit bezorgdheid voor de cliënt en om het samenleven mogelijk te maken. Mensen terug de regie over het eigen leven laten opnemen (Empoweren) vertrekt vanuit een initiatie in de grensregels, waarna men de cliënt zelf zijn weg laat zoeken en bepalen.

29. Veel hangt ook af of men een individuele (therapeutische) benadering voorop stelt of de nadruk eerder legt op het samenleven en het **groepsgebeuren op** zich. Waarbij men er al dan niet van uitgaat dat het groepsleven op zich therapeutisch werkt. Het samenleven heeft waarde op zich, kan ook een pedagogisch-educatieve functie hebben: voorleven van hoe het zou kunnen zijn ...

DEEL 3: EEN ETHISCH KADER

Een ethische commentaar op evoluties in de samenleving

30. Wanneer we met een ethische bril naar de aangehaalde ontwikkelingen in de samenleving kijken, springen twee op het eerste zicht enigszins **tegenstrijdige tendensen** in het oog. Een toenemende individualisering, met nadruk op steeds groeiende behoefte om in zo groot mogelijke vrijheid zijn eigen keuzes te mogen bepalen (autonomie) en tegelijk een reactie tegen een aantal ongewenste, schijnbare uitwassen van een doorgeschoten autonomie, met een roep op een meer heteronome, van buiten af opgelegde ordening, die zelfs erg repressief mag zijn. We worden dan ook geconfronteerd met allerlei regels in vele maten en gewichten en daar is soms ook vraag naar.

31. Individualisering gaat gepaard met een inwendige groeionorm: **'ieder zijn privé-ethiek'** die bij hem of haar past en die, althans in de eigen perceptie, zo veel mogelijk los staat van wat anderen daarvan denken. Tegelijk wordt dit ook niet aan anderen opgedrongen: ieder mag zijn eigen mening hebben over de meeste levenskwesties. Deze meningen worden eerder uitgesproken op basis van 'smaak', van subjectieve voorkeur: wat 'cool' is, spreekt aan en lijkt de moeite waard. Als er sprake is van een sterke innerlijk doorleefde overtuiging, dan leidt dit tot stevig onderbouwde meningen. Een zwakke overtuiging daarentegen leidt gemakkelijk tot beïnvloeding en kan zelfs leiden tot extremisme wanneer er geen correctie gebeurt door algemeen aanvaarde normen.

32. Individualisering kan ook leiden tot een 'egaliserend' van leefstijlen. We merken dit niet alleen in gewoontes en gedragingen (bvb. mode), maar ook in de opstelling tussen de generaties: in onze samenleving willen ouders en opvoeders zich al te veel als 'vriend' en gelijke van hun kinderen opstellen. Hierdoor wordt het moeilijker om oriëntaties aan te reiken aan de volgende generaties, waardoor jongeren niet meer weten waar ze aan toe zijn.² In het verlengde hiervan ligt het voor de hand dat zowat iedereen voorstander is van een verregaande **formele tolerantie en waarderelativering**: "ieder zijn waarheid". Toch moeten we vaststellen dat mensen vaak ook botsen met deze verkeerd opgevatte gelijkheidsidee en in de feiten vaak uitgaan van de asymmetrie tussen de generaties. Tegelijk blijken er in de beleving van mensen nog (ethische) grenzen te bestaan en is er zeker geen sprake van totale waarderelativering. Zo verwijst bvb. de term 'zinloos geweld' naar een niet te tolereren ondergrens.

33. Ondanks een sterk gevoel van persoonlijke autonomie en zelfbepaling blijkt uit onderzoek dat voor heel wat levensdomeinen de keuzes nog erg **sociaal bepaald** blijven en niet zo sterk aan diversifiëring onderhevig zijn, en waarbij het 'kudgedrag' vanuit peergroepen en andere (b.v. vanuit reclame) niet significant lijkt af te nemen³. De meest kansarme personen zijn hier wellicht ook zeer gevoelig voor.

die de mythe flink relativeren. Heel voorzichtig geïnterpreteerd leiden zij tot het besluit dat individualisering minder bestaat dan doorgaans wordt aangenomen. Een meer evenwichtige interpretatie kan doen besluiten dat eigenlijk verbazend weinig individualisering te vinden is. Een voortvarende kan zelfs stellen dat van individualisering helemaal geen sprake is." p. 205.

² R. Burggraave en D. Pollefeyt, art. cit. p. 73-75 verwijzend naar 1. Anatrella, *Le sexe oublié*, Paris, Flammarion, 1990, in R. Burggraave e.a., *De verruwing voorbij*, Leuven, 2004.

³ J.W. Duyvendak en M. Hurenkamp (red.), *Kiezen voor de kudde. Lichte Gemeenschappen en de nieuwe meerderheid*, Van Gennep, Amsterdam, 2004, 253 pp. Over de mythe van de individualisering met o.a. een interessante bijdrage van M. Elchardus over de 'Autonome volgzaamheid' p. 205 tot 213. "Het geloof in het bestaan van de individualisering is vandaag de dag bijzonder groot en voorwerp van een nagenoeg perfecte consensus. Het gaat om een mythe, schrijven Duyvendak en Hurenkamp. Dit boek bevat heel wat bijdragen die de mythe flink relativeren. Heel voorzichtig geïnterpreteerd leiden zij tot het besluit dat individualisering minder bestaat dan doorgaans wordt aangenomen. Een meer evenwichtige interpretatie kan doen besluiten dat eigenlijk verbazend weinig individualisering te vinden is. Een voortvarende kan zelfs stellen dat van individualisering helemaal geen sprake is." p. 205.

34. Van een eenzijdige 'zorg op maat', die alleen ingaat op individuele wensen, kunnen we evolueren naar een evenwichtige ontwikkeling van zorg op maat, nl. één die rekening houdt met het samenlevingsperspectief, met de (levens)noodzakelijke verbindingen van mensen, met wat nodig is om te komen tot zinvol samenleven. Ook hierin zit een groeiperspectief, vinden we elementen van een zorgethiek ... In plaats van eenzijdig waarden voor te stellen (of op te dringen) of vrijheid te beknotten, moeten we op weg gaan met de cliënt, in een dialoogmodel zoeken naar gezamenlijk gedragen waarden ...

35. Een ethisch model moet een antwoord bieden op de spanningen tussen de modellen. Enerzijds de (individuele) menselijke waardigheid bevorderen, maar anderzijds ook het samenleven mogelijk maken. Bovendien is er ook een band tussen ethiek en opvoeding: waarden meegeven, gewoontevorming, 'cultuur', traditie ...

Twee soorten ethische regels

36. Er zijn twee soorten ethische regels: geboden of 'voorschrijvende gedragsregels' en verboden of 'verbiedende gedragsregels'. De belangrijkste morele regels zijn verboden, omdat deze de ondergrens aangeven, waaronder zeker niet mag gegaan worden om geen fundamentele waarden te overtreden of te verwaarlozen. In het perspectief van een mogelijke sanctionering is het belangrijk het onderscheid te maken tussen verbodsregels omwille van veiligheidsmaatregelen en andere. In tegenstelling tot wat men op het eerste zicht zou denken werken 'gedragsregels' door hun vaak strikte formulering (men móet dit of dat doen, en is dus in feite zijn vrijheid van handelen kwijt) juist beperkender dan een verbod; een verbod daarentegen vertrekt van een positief a-priori, biedt ruimte voor eigen verantwoordelijkheid: door alleen iets te verbieden, een ondergrens aan te geven, laat men ruimte om zelf in te vullen wat men dan wél gaat doen ...

37. Vermits verboden alleen de ondergrens aangeven (wat absoluut niet mag), scheppen ze tegelijk veel ruimte voor creatieve vrijheid om het goede zelf in te vullen. Een verbod legt nooit vast wat wél moet gedaan worden: het toont ons als het ware de weg naar het leven, maar laat vele wegen open. Een grensregel heeft als keerzijde een positieve opdracht, een 'gezondheidsnorm', waarin een waardeoriëntatie besloten ligt (bvb. Gij zult niet doden, versus gij zult leven respecteren en bevorderen ...)

38. Deze creatieve vrijheidsbeleving vindt aansluiting bij de ervaring van vorige generaties en van de ruime samenleving. Een geïndividualiseerde invulling wordt aldus ingebed in een breed gedragen participatiegemeenschap. Het samenlevingsperspectief wordt hier in de ethische overweging betrokken. Hiervoor is narratieve ethiek interessant, want zo komt men het ethisch aanvoelen van de samenleving op het spoor. Men leert niet alleen geboden zien, maar ook wat het goede leven is, een bepaalde cultuur van leven.

39. Grensregels zijn niet altijd absoluut. Zij kunnen ook botsen. Bij de overweging kan een terugkeer naar de onderliggende gezondheidsnorm en de motivatie daarvan verhelderend werken. Veel voorkomende conflictsituaties kunnen dan ook aanleiding geven tot een evaluatie van de grensregels zelf en van de wijze waarop men ermee omgaat. Dit soort interne introspectie binnen de voorziening is dan ook op zijn plaats.

40. Leefregels zijn er niet alleen om het samenleven 'leefbaar' te houden, maar vooral ook om het 'goed om leven' te maken! Het is enerzijds belangrijk te weten waarom we regels stellen, maar ook om te weten waarom men regels overtreedt. Het belang van te motiveren waarom bepaalde regels er zijn en te zoeken naar de motieven waarom men regels overtreedt, in plaats van te vertrekken van machtsargumenten. Dat werkt - terecht - niet meer. ...

Educatieve inbedding van ethische (grens)regels in een groei-ethiek

41. Ondersteuning, begeleiding, opvoeding in het omgaan met grensregels vraagt een doordachte aanpak vanuit een **visie op groei-ethiek**. De educatieve inbedding moet hier dan ook zo nauw mogelijk op afgestemd zijn.

42. Hoe paradoxaal ook, een grotere nadruk op een regels en wetten kan contraproductief zijn en bvb. het idee opwekken dat alles wat niet door de wet verboden is, wordt toegelaten. Erger nog, de wet zelf kan leiden tot **verruwing en verharding** en dit zowel door ze heel strikt toe te passen, als door ze breed en creatief te interpreteren. Alleszins bewerkt de wet slechts dat mensen iets doen of laten, louter en alleen om een mogelijke sanctie te vermijden in plaats van om de intrinsieke, achterliggende kwaliteiten ervan.

43. Regels en normen hebben **nood aan omgeving en inkadering**, aan een breed gedeeld ethisch aanvoelen en een gedragen zijn, in verbondenheid en geborgenheid door vele anderen. Hierop is hun geloofwaardigheid mede gestoeld. Deze sociale verankering biedt een opening naar een geïndividualiseerde erkenning of een persoonlijke **identificatie en interiorisatie** van deze regels en normen. De ethiek van anderen die ons zijn voorafgegaan, stelt ons in staat tot een eigen ethisch engagement. Regels kunnen best ingebed worden in de warmte van het samenleven. Ook voorzieningen zijn niet louter functioneel, maar zijn gedragen door en ingebed in de samenleving: het is belangrijk om dit in verbondenheid vorm te geven.

44. Niet alleen ethisch, maar ook pedagogisch-educatief gesproken is het zeer belangrijk dat het omgaan met regels geplaatst wordt in het perspectief van een **horizon voor falen en morele fout**. Mensen mogen geconfronteerd worden met hun falen en moeten hiervoor ook de verantwoordelijkheid opnemen, maar tegelijk wordt een perspectief geboden op een uitweg, op vergeving en genezing, op herstel. Tegenover menselijk mislukken plaatsen we mildheid en barmhartigheid, gekoppeld aan de (christelijke) overtuiging dat we nieuwe kansen kunnen krijgen en geven, ook via onze voorzieningen. Dit betekent ook dat we niet meegaan in de tendens van een verregaande, onvoorwaardelijke deculpabilisering (of inauthentiek wegpraten van de eigen schuld), maar vanuit een open groei-ethiek een vernieuwde oproep lanceren tot het opnemen van de eigen verantwoordelijkheid. Dan pas worden mensen ook in hun mislukking ten volle au sérieux genomen. De regel kan zijn: geen drugs in de voorziening, maar er zijn verschillende manieren om ermee om te gaan. Overtreding van de regel wordt nooit alleen gedeculpabiliseerd of ver-onschuldigd, maar groei-ethiek veronderstelt dat men de mogelijkheden die de situatie biedt, gaat benutten, dat men **kansen gaat scheppen voor groei-kracht**, veerkracht, resilience ... Men kan mensen blijven aanspreken op hun verantwoordelijkheid!

45. De **kwetsbaarheid** van onze cliënten blijft een belangrijk referentiepunt voor deze ethische reflectie. Men ten volle tot hun recht laten komen en mee laten genieten van de (nieuwe) kansen in onze samenleving vergt dan ook een bijzondere inspanning en verantwoordelijkheid van allen die bij de zorg betrokken zijn. Vandaar het belang van een realistische groei-ethiek, waarbij het verbindingsmodel een ideaal is, waarnaar kan gestreefd worden, maar dat niet in alle situaties haalbaar is.

46. Als we dan spreken van **'groeimogelijkheden'**, moeten we ook realistisch en nuchter zijn. Deze mogelijkheden hangen ook samen met de kwetsbaarheid en de opgedane kwetsuren. Men moet (in de hulpverlening) mogelijkheden én beperkingen van mensen in rekening brengen en (leren) aanvaarden. In een **christelijke context** vertrekken we vanuit een diep respect voor de unieke persoon van de hulpvrager in zijn kwetsbaarheid én met zijn mogelijkheden.

47. We moeten de **verschillen** tussen mensen en hun waarde-kaders ook durven erkennen. Vaak heeft de hulpverlening de neiging te snel over de verschillen heen te stappen, want men moet (ten allen prijze?) tot een oplossing komen. We mogen de kop niet in het zand steken: er zijn nu eenmaal verschillen in waarde-kaders, die niet uit te gommen zijn door de nadruk te leggen op het partnerschap, alsof dat alles oplost. Het gaat hier onder meer om verschillen in deskundigheid (ervarings- vs. professionele deskundigheid), verschillen ook in 'ethische' deskundigheid en draagkracht, verschillen in visies, waarden, normen ... Men moet bvb. leren de eigen 'eindigheid' te aanvaarden, de eigen kwetsuren onder ogen te zien. Dit geldt niet alleen voor de hulpvrager, maar ook voor de hulpverlener. Wanneer er bvb. sprake is van 'falend ouderschap', gaat het hier

dan om 'gewild' falen of om onmacht, en is het mogelijk de verantwoordelijkheid te duiden?⁴ Tenslotte zijn ook professionals niet altijd de ideale hulpverleners of het voorbeeld, en moeten ze erkennen dat ook zij soms op hun 'grenzen' stoten.

⁴ Over verbindend en versterkend werken (empowerment) in de hulpverlening aan maatschappelijk kwetsbare mensen vonden we interessante ideeën in het boek van Koen Vansevenant e.a. en bij Alice Van der Pas - zie Bibliografie.

DEEL 4: AANBEVELINGEN EN VRAGEN AAN DE PRAKTIJK

48. Uitgangspunt van dit advies was de vaststelling van de toenemende spanning tussen de verschillende visies en verwachtingen van de diverse betrokkenen ten aanzien van de (leef)regels die gehanteerd worden in een voorziening, en de daarmee gepaard gaande complexer wordende opdracht om in een leefbaar en doelgericht klimaat ruimte te bieden aan zo goed mogelijke persoonsgerichte zorg. Een geheel van gemeenschappelijk gedragen leefregels biedt de bakens waarbinnen deze zorg mogelijk wordt. Deze zijn een concrete uitdrukking van de zorgvisie en vormen als het ware een ondersteunende basisstructuur (een reeks wegwijzers) voor een optimale werking. De inhoud is afhankelijk van de diversiteit van de betrokken doelgroep(en), doelstellingen en werkingsmogelijkheden. Om hun rol te kunnen spelen is de eerste vereiste dat deze leefregels in een zo groot mogelijke samenspraak met alle betrokkenen tot stand gekomen zijn.

49. In wat volgt gaan we iets meer concreet in op een aantal aandachtspunten die voorzieningen bij het ontwikkelen van en het werken met regels mee in overweging kunnen nemen. We staan stil bij de specificiteit van de verschillende soorten regels: grensregels, leefregels en individuele afspraken. Bij de totstandkoming van deze verschillende regels is het belangrijk om te verduidelijken of en in hoeverre men bevoegd is om inspraak te krijgen, nl. of dit zich beperkt tot geïnformeerd worden, of men mee kan overleggen of mee kan beslissen:

- informeren betekent dat de regels reeds vastliggen en dat iedereen uit het cliëntsysteem toelichting krijgt over de inhoud en draagwijdte ervan;
- overleggen daarentegen gaat ervan uit dat de regel nog kan worden bijgestuurd. In overleg worden meningen uitgewisseld en wordt er gezocht naar een gemeenschappelijk besluit waarin de verschillende partijen zich kunnen vinden;
- mee-beslissen tenslotte veronderstelt de twee voorgaande stappen en impliceert dat ieder persoonlijk de verantwoordelijkheid opneemt voor het naleven van de regel.

Grensregels

50. Grensregels vormen de harde kern waarin het gemeenschappelijk te onderhouden minimum aan positief gedrag (en verboden afwijkend gedrag) van allen wordt vastgelegd (de ondergrens). Zij regelen de noodzakelijke voorwaarden voor het (samen)leven op basis van een vooraf vastgelegd kader, waarbij de individuele keuzemogelijkheid niet kan worden overwogen. Zij kunnen verschillend gemotiveerd zijn: het kan zowel gaan om gedragsregels in verband met veiligheid als om andere cruciale samenlevingsafspraken op het niveau van de voorziening of de samenleving.

51. Grensregels zijn dan ook vooraf schriftelijk vastgelegd door de verantwoordelijken van de voorziening en laten geen ruimte voor onderhandelingsmogelijkheden met de cliënt en zijn omgeving. Zij moeten zo geformuleerd worden dat ze voor de cliënt en zijn omgeving duidelijk en begrijpbaar zijn. Bij de formulering houden we uiteraard rekening met de bestaande juridische kaders (bvb. rond verlengde minderjarigheid), maar de (grens)regels in voorzieningen moeten in de eerste plaats gezien worden in een hulpverleningscontext én moeten een groeiperspectief bieden ten aanzien van de cliënt. Grensregels zijn een begeleidingsinstrument en moeten niet opgevat worden als een juridisch kader.

52. Zowel de medewerkers als het cliëntsysteem moeten op een correcte manier geïnformeerd worden over de inhoud en de draagwijdte van deze grensregels. Het schriftelijk karakter ervan is op zich geen garantie voor het 'begrijpen' van deze regels door het cliëntsysteem. Gezien het absoluut karakter van grensregels is het nodig om deze met de cliënt en zijn omgeving zorgvuldig te overlopen, te verduidelijken waar nodig en te toetsen of ze ook begrepen zijn. Hierbij komt ook de verantwoording van deze regels aan bod: uit deze motivatie moet het absolute karakter van deze regels als minimumgrens blijken.

53. Grensregels worden zo uniform mogelijk toegepast door en voor alle betrokkenen: ze gelden zowel voor bewoners als voor personeel en directie. Begeleiders kunnen op eigen houtje geen afwijkende toepassing toelaten.

54. Indien toch een individuele uitzondering nodig blijkt, dan kan dit niet zonder voorafgaand overleg en motivatie, en slechts na akkoord van de daartoe aangeduide verantwoordelijke(n). De eigen professionele verantwoordelijkheid van de beroepskracht wordt hier duidelijk begrensd. Grensregels gaan immers vooraf aan de hulpverleningssituatie. Individuele uitzonderingen zullen dan ook zeer goed moeten worden opgevolgd en steeds teruggekoppeld naar alle betrokkenen.

55. In het kader van een groei-ethiek verdienen de inspanningen van individuen om de grensregels zo goed mogelijk na te leven een positieve honorering. Zowel straffen als belonen moet gekaderd worden in zulk leerproces.

56. Bestrafing van overtredingen moet zeer zorgvuldig en zo uniform mogelijk gebeuren, liefst op basis van gemeenschappelijk afgesproken richtlijnen, die gekaderd worden in de globale pedagogische aanpak van de doelgroep en ingebed zijn in het individuele begeleidingsplan. Hierbij is het belangrijk om de relatie tussen het overtreeden van de grensregel en het verantwoordelijkheidsbesef van de cliënt goed voor ogen te houden. Daar waar de cliënt omwille van zijn leeftijd of mentale mogelijkheden niet in staat is om de grensregel te begrijpen en na te volgen, heeft het uiteraard geen zin om te werken met een sanctie als pedagogisch instrument.

57. Uitsluiting omwille van een overtreding van grensregels kan slechts in uitzonderlijke omstandigheden en na herhaaldelijke overtredingen, waarbij duidelijke onwil aanwezig is. Uitsluiting kan slechts een tijdelijke maatregel zijn, tenzij er met akkoord van alle betrokkenen een perspectiefbiedende doorverwijzing kan gebeuren.

58. Indien zich frequent een zelfde soort overtreding voordoet of herhaaldelijk een vraag naar uitzonderingen gesteld wordt, kan dit aanleiding geven tot ernstige evaluatie van de grensregel en eventuele bijsturing ervan. Grensregels (hoe absoluut ook in hun geldingskracht) zijn immers niet eens en voorgoed vastgelegd en totaal onveranderbaar. Toch dient er zeer bedachtzaam mee omgesprongen te worden. Een wijziging kan slechts gebeuren op basis van een vooraf uitgewerkte procedure en na uitdrukkelijke goedkeuring door de betrokken (adviesorganen en de) verantwoordelijken van de voorziening.

59. Ook los van de vraag naar uitzonderingen pleiten we voor een periodieke evaluatie en herbevestiging van de (grens)regels. Hiervoor kan best een procedure worden vastgelegd, waarin alle betrokkenen worden gehoord. Ook de ouders van de cliënten moeten hierin een plaats krijgen. Het is belangrijk dat er ruimte is voor een individuele toelichting bij de grensregels bij een opname én telkens wanneer dit nodig is, maar ook dit collectief moment van overleg rond de grensregels is belangrijk met het oog op de haalbaarheid en de naleving ervan. Grensregels maken immers deel uit van het kwaliteitssysteem van een voorziening.

Leefregels

60. Leefregels zijn gericht op het creëren van een zo goed mogelijk leefkader voor alle betrokkenen en willen tegelijk ook ruimte bieden voor persoonlijke ontplooiingskansen en groeiomogelijkheden van de individuele cliënt. Hierin kunnen heel wat persoonlijke accenten gelegd worden. Dit soort 'diversiteit' kan tegelijk aanzien worden als een verrijking én een uitdaging voor het samenleven in de leefgroep. Leefregels bestaan uit zeer veel **kleine conventies en grotere afspraken** die kansen bieden op een aangenaam leefklimaat en de ziel, de binnenkant en de (sub)cultuur van de leefgemeenschap voor een groot deel bepalen.

61. Niet alle leefregels dienen (en kunnen) dan ook schriftelijk omschreven te worden. Het is wel belangrijk dat zowel voor de cliënt als voor de begeleider **duidelijkheid** bestaat over de gehanteerde leefregels. Heel dikwijls zal het gaan om breed geformuleerde afspraken vanuit doelstellingen, die veel creatieve ruimte voor persoonlijke invulling bieden.

62. Omwille van hun alomvattende invloed op het leven binnen en de werking van een voorziening, spreekt het voor zich dat leefregels tot stand komen in zo groot mogelijke **participatie van alle betrokkenen**. Leefregels worden ontwikkeld in **overleg** met de groep cliënten/bewoners en hun ouders (bvb. via bewoners- of gebruikersraden, oudercomités, e.a.), het begeleidend personeel en de directie. Ze worden niet zo maar van bovenaf opgelegd.

63. Directie, medewerkers én cliënten zijn **samen verantwoordelijk** voor het leefklimaat in de voorziening. Het vastleggen van leefregels ondersteunt het **gezamenlijk engagement** van alle betrokkenen om van daaruit het samenleven vorm te geven. Het geheel van leefregels en de bevredigende toepassing eNan zal dan ook een permanente opgave zijn voor alle betrokkenen. In een groei-ethisch perspectief vragen we bijzonder aandacht voor de begeleiding bij de 'ingroei' in het omgaan met leefregels. Leertrajecten kunnen een cliënt de kans geven in te groeien in de regels, en kunnen gaan van een heel strikte toepassing van algemene regels naar een meer individueel opnemen van de eigen verantwoordelijkheid. Het belang van dit leerproces is niet beperkt tot de onmiddellijke hulpverleningssituatie, maar brengt meteen ook het samenlevingsperspectief in het vizier.

64. Leefregels bieden **ruimte tot interpretatie**. Zij zijn niet allen even vatbaar voor een strikte naleving. In teamverband wordt hierrond een gemeenschappelijke visie vastgelegd in functie van flexibiliteit en keuzeruimte voor de cliënt, gekoppeld aan een duidelijk afgebakende, maar ook ruime bevoegdheid voor de begeleiders. Het is de verantwoordelijkheid van elke begeleider om, samen met de cliënt, op zorgvuldige wijze om te gaan met de toepassing eNan.

65. Het onderscheid tussen leefregels met meer en minder 'gewicht', waarbij de ruimte voor invulling en naleving kan verschillen, wordt in het overleg met de betrokkenen aan bod gebracht. Het geheel van de leefregels heeft een dynamisch en open karakter, zodat **herziening en bijsturing** het voorwerp moeten uitmaken van regelmatige interne bespreking en evaluatie. De procedures tot herziening en bijsturing worden dan ook best systematisch in alle overleg- en inspraakorganen ingebouwd. Toch mag dit er niet toe leiden dat de leefregels afgedaan worden als een reeks louter facultatieve richtlijnen, dit zou de werking immers zwaar hypothekeren.

66. De nauwe verbondenheid van het naleven eNan zowel met het persoonlijk groeiperspectief van de cliënten als met de realisatie van het gemeenschappelijk samenlevingsproject, maakt dat dit een belangrijk en **permanent aandachtspunt** blijft in de persoonlijke begeleiding, waarbij op geïndividualiseerde wijze wordt uitgegaan van een aangepast ondersteuning- en correctie perspectief.

67. Het schriftelijk vastleggen en **ondertekenen** van dit wederzijds engagement tussen cliënt (en zijn omgeving) en de voorziening kan een meerwaarde betekenen.

Individuele afspraken

68. Zorg op maat gaat uit van een sterk geïndividualiseerd handelings- en begeleidingsplan, waarin een zo adequaat mogelijke hulp- en dienstverlening wordt uitgewerkt, rekening houdend met de specifieke mogelijkheden en de problematiek van de cliënt. Het komt tot stand in overleg met cliënt en zijn omgeving (en de eventuele verwijzende instanties) op basis van een zo verfijnd mogelijke visie op diagnose en behandeling.

69. Individuele afspraken worden vastgelegd in een wederzijdse overeenkomst die de basis vormt van de persoonlijke aanpak en groei. Dit impliceert dan ook dat de betrokken partners hun verantwoordelijkheid opnemen voor de uitvoering van de gemaakte afspraken. In deze overeenkomst kunnen bepaalde in samenspraak overlegde concretisering worden opgenomen die een meer persoonlijk groeiproces in de omgang met de leef- en grensregels mogelijk maken. Mensen moeten kansen krijgen om op hun eigen ritme te groeien: misschien heeft men in het begin van een begeleiding meer nood aan strikte regels en zijn er na verloop van tijd minder uitgesproken regels nodig. Afhankelijk van de eigen mogelijkheden zal men hierbij moeten kunnen rekenen op ondersteuning door de begeleider. Afspraken situeren zich dan ook steeds in een begeleidingscontext en worden zeer persoonsgericht ingevuld.

70. Dit afspraken kader is een belangrijk werkinstrument, waar telkens naar wordt teruggegaan en dat wordt bijgestuurd naargelang de persoonlijk ontwikkeling. Het blijft in het kader van de leefregels een onmisbaar referentiepunt.

Noodzakelijke afstemming en integratie

71. In de concrete werking vormen de verschillende soorten regels en afspraken geen van elkaar losstaande aandachtsvelden. Integendeel: er is een grote behoefte tot interne afstemming, zodat

zij samen de ruggengraat kunnen vormen voor de concretisering van de basisdoelstellingen in de werking.

72. Samen bieden zij een basisstructuur, een stuk gemeenschappelijkheid als een 'rustgevend kader' waardoor alle betrokkenen (ondanks de grote verschillen) zich beter kunnen situeren in de voorziening als leefgemeenschap. Regels kunnen op deze manier zowel bijdragen tot de persoonlijke groeikansen van de cliënten als tot het gemeenschapsvormende karakter van de hulpverlening. Hierbij willen we het belang van een hartelijke sfeer onderstrepen.

73. Deze leefsfeer vraagt om dragers die een voorbeeldfunctie vervullen en om goede initiatieprocedures voor nieuwkomers, zowel cliënten als medewerkers. Daarbij is het belangrijk de achtergrond van waaruit bepaalde regels ontstaan zijn, goed te schetsen. Hierbij moet men telkens ook rekening houden met het grote machtsverschil tussen hulpverleners en cliënten, zeker in een situatie van besluitvorming rond de opname, waarbij door het ontbreken van alternatieven de druk om 'alles te aanvaarden' groot wordt. In dit verband wijzen we ook op de specifieke situatie van de gedwongen hulpverlening in de bijzondere jeugdbijstand.

74. De ethische commissie wijst ook op het risico van het zeer gedetailleerd schriftelijk vastleggen van alle soorten regels en afspraken. Het is een illusie te denken dat alle verantwoordelijkheid van de cliënt en ook alle vragen en onzekerheid van begeleiders kunnen opgelost worden door alles in regels vast te leggen. Een dergelijke benadering laat geen ruimte voor een groeiperspectief, dit zowel voor de cliënt als voor de begeleider.

75. Er kan niet genoeg gewezen worden op het belang van helder, verstaanbare **communicatie**, waarbij ook de samenhang van de verschillende regels als één geheel wordt benadrukt. Deze communicatie moet in de werking worden ingebouwd en vastgehaakt aan belangrijke scharniermomenten zoals evaluatie en bijsturing.

76. Omgaan met regels en afspraken zal echter niet alleen voor de cliënten, maar ook voor de begeleiders en directie een groei- en leerproces blijven. Belangrijk hierbij is dat deze afspraken en regels nooit op zich bekeken worden, maar steeds in het **perspectief** van de relatie met de cliënt en zijn omgeving.

24 april 2007

Bibliografie

Roger BURGGRAEVE, Verantwoordelijk voor de ander en voor zijn verantwoordelijkheid. Vanuit Levinas op zoek naar de ethische grondslagen voor sociaal werk, in: Ethische Perspectieven, Leuven, jg. 16, nr. 2, juni 2006

Roger BURGGRAEVE en Didier POLLEFEYT, Is er vandaag sprake van verruwing? Feiten, verklaringen en uitdagingen, in: Roger Burggraeve, e.a., De verruwing voorbij, Davidsfonds, Leuven, 2004

Paul HENDRICKX, Ief BARBIER, Hilde DRIESEN, Monique VAN ONGEVALLE & Koen VANSEVENANT, Meervoudig gekwetsten. Contextuele hulpverlening aan maatschappelijk kwetsbare mensen, Uitgeverij LannooCampus, Tielt, 2005

Axel LIÉGEOIS, Begrensde vrijheid. Ethiek in de geestelijke gezondheidszorg, Uitgeverij Pelckmans, Kapellen, 1997

Alice VAN DER PAS, A Serious Case of Neglect: The Parental Experience of Child Rearing. Outline for a Psychological Theory of Parenting, Eburon, Delft, 2003

Alice VAN DER PAS, Eert uw vaders en uw moeders. Handboek methodische ouderbegeleiding, deel 3, Uitgeverij SWP, Amsterdam, 2005

Jan VERPLAETSE, 'Zedenverruwing' bij jongeren: werkelijke last of zuur gezeur?, en Hans VAN CROMBRUGGE, Schone schijn, goede manieren als verwaarloosd pedagogisch thema, in: L. Braeckmans (Red.), Ze zijn zo onbeschoft, mevrouw. Reflecties over morele vorming op school, DIROO-Cahier nr. 10, Academia Press, Gent, 2006